

מטאפורה ותהליכים פסיכולוגיים¹

מאת רוני אלפנדר²

תקציר

המושג מטאפורה שייך לתחום הבלשנות ומקורו במילה היוונית העתיקה metaphora ומשמעותה המקורית היא transfer להעביר. בעבודה זו אתייחס לשני אספקטים של אופן פעולתה של המטאפורה. האופן הראשון יציע הבנה סטרוקטורליסטית של הדרך בה מטאפורה מתפקדת מבחינה קוגניטיבית (מאמריהם של פאביו וולש ובויד) והאופן השני יתייחס להבנות פסיכואנליטיות לגבי תפקודה של המטאפורה כרכיב הכרחי בשפה בכלל ומאפשרת שדות מחקר חדשים בפרט (מאמרו של רוג'רס).

הסטרוקטורה של המטאפורה

הנחת היסוד עליה מתבססת עבודה זו היא שמטאפורה היא שימוש לשוני שגרתי שאינו מפר או מחדש במיוחד את תנאי השפה הרגילה.

מאמרם של פאביו וולש "תהליכים פסיכולוגיים בהבנת מטאפורה וזיכרון" פותח על ידי שימוש במטאפורה – עבור תלמידי בלשנות ופילוסופיה, המטאפורה היא כמו ליקוי חמה. (המשמעות מוסתרת אך גם מוארת, מסתירה את הדבר האמיתי כדי שאפשר יהיה לראותו טוב יותר, מסתירה את העיקר כדי שאפשר יהיה לשים לב למשמעויות שוליות יותר)

¹ העבודה נכתבה כחלק מעבודת הדוקטורט: גלות והתגלות - מבט פסיכואנליטי על עבודתו של חוליו קורטזה. נשלחה לפרסום באתר האיגוד הישראלי לפסיכותרפיה – ע"י המחבר. כל הזכויות שמורות למחבר.

² רוני אלפנדר, עובד סוציאלי קליני (מא), מרצה ומדריך בתוכנית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית ובתואר שני לעבודה סוציאית באוניברסיטת בר אילן. דוקטורנט במסגרת התוכנית לפרשנות ופסיכואנליזה בבית הספר הבין תחומי באוניברסיטת בר אילן. קליניקה פרטית ברמת גן ובכרכור. אתר הבית: [community.asp?id=30/http://www.hebpsy.net](http://www.hebpsy.net/community.asp?id=30)

הסבר פשוט של המטאפורה הוא של מפגש בין שני סדרי משמעויות. המילה מטאפורה שייכת לסדר משמעות של עולם הבלשנות. המילה ליקוי חמה מתייחסת לסדר משמעות של אסטרונומיה. המפגש בין שניהם יוצר אפשרות למשמעות שאינה רק בלשנית או אסטרונומית, או שאינה בכלל כזו אלא מסדר משמעות שלישי. אפשר לומר שהמטאפורה מסתירה את המשמעות הבלשנית בכדי להוסיף רובד משמעות הלקוח משדה אחר. בכך היא שונה ומורכבת יותר מהמושג של מילה נרדפת similie למשל שרק משווה בין שתי תופעות. המטאפורה מתפקדת בשדה של האנלוגיה. המטאפורה חושפת ומפעילה את היכולת האנושית למצוא וליצור דרך השפה משמעויות שמבחינה סמנטית אינן לוגיות. השימוש במטאפורה הוא הפגנה של יצירתיות בשימוש בשפה המתבטאת בחשיפת או יצירת רבדי משמעות נוספים שהיו טמונים במילה.

מהו התהליך הפסיכולוגי המפעיל יכולת זו של יצירתיות סמאנטית הבאה לכדי ביטוי בשפה יומיומית הן ביצורן של מטאפורות חדשות והן בשימוש בכאלו השגורות בשפה?

פאביו וולש מציעים את הכלים הפונקציונליים של retrieval cues , רמזי שליפה, שעל בסיסם הם בונים סטרוקטורה הבאה להסביר את הדרך בה המטאפורה מתפקדת בשדה של הפסיכולוגיה הקוגניטיבית.

הסטרוקטורה אותה הם מציעים בכדי להראות את האופן בה המטאפורה בנויה היא תלת איברים ומורכבת מנושא Topic, מנשא Vehivle ובסיס Ground.

במטאפורה אותה הם מציעים כדוגמא הנושא הינו המטאפורה, המנשא הינו ליקוי החמה והבסיס הוא החיבור הנוצר ביניהם המאפשר את הממשעות החדשה.

מהו הצורך השפתי עליו עונה המטאפורה ואשר עבורו מתקיימת הסטרוקטורה הזו?

אורטני, למשל, טוען כי קיימת מוטיבציה ליצירת מטאפורה כיוון שהשימוש במטאפורה מאפשר העברת מידע חויתי רציף באופן יחודי שלא מתקיים בתנאים אחרים. הוא מונה שלוש תנאים. 1. המטאפורה מאפשרת העברת פיסות מידע על הנושא תוך שימוש במנשא ולא באופן ישיר. 2. המטאפורה מאפשרת לדבר על חוויות שאי אפשר לדבר עליהן באופן אחר. 3. המטאפורה מאפשרת ייצוג רגשי של חוויה באופן חיוני וערני תוך כדי שימוש בסימנים חזותיים.

היבט נוסף של המוטיבציה בשימוש במטאפורה מתייחסת לחלקן של השומע/קורא. בגלל שהמטאפורה משתמשת בחלקי מידע שלכאורה אין קשר סמנטי ביניהם, ערנותו של הקורא/שומע נדרשת. הקורא מנסה להתמודד עם דריכות זו על ידי מאמץ קוגניטיבי להבנת המשמעות של הדובר.

במאמר מוסגר יש לומר כי תיאור זה של המוטיבציה של הקורא נשען על ההנחה הפסיכואנליטית של תיאוריית הדחף המסביר את הפעילות האנושית סביב הציר של הניסיון להגיע למצב של איזון נפשי והתמודדות עם גירויים חיצוניים ופנימיים. כל מצב של גירוי נחוזה כבלתי נסבל והמנגנון הנפשי מכונן בכדי לפלט מתוכו את אותה אנרגיה דחפית היצרת אי נחת. לאור זה, המטאפורה גורמת אי נחת שאותה מנסה הקורא ליישב על ידי מאמץ קוגניטיבי. תיאור זה לגבי המוטיבציה של הקורא להבנת המטאפורה אינו לוקח בחשבון את מושג ההתנגדות, כלומר את האפשרות שהקורא ירגיש את הגירוי ואי הנחת המתעוררים בו לשמע המטאפורה, יחוש את משמעותה המתקרבת אולם ידחה, ישהה, יסיט או ידחיק את הרסולציה, כלומר את ההבנה, כיוון שהיא, ההבנה תסכן מערך נפשי קיים.

רוב התיאוריות הפסיכולוגיות המסבירות את הדרך בה מטאפורה מופק ומובן, מגיעות מתחום ההבנה הקוגניטיבית ומתייחסות לשלושה מושגים משדה זה הסבות סביב הרעיון של תיווך סמנטי semantic mediation : דימיון similarity, יחס relation ושילוב integration. המונח חדש novel משמעותי גם הוא ומצטרף לשלושת המושגים בכמה מהמקרים.

המושג דימיון similarity בהופעתו הפשוטה ביותר מתייחס לתופעות זהות שגירויים שונים מפיקים. כיוון שאופן זה קיים כמעט רק בתיאוריה, נדרש מושג מורכב יותר כמו דימיון מתווך mediated similarity, כלומר דימיון המושתת על גורם מתווך כלשהו.

המושג יחס relation מגיע מתחום פסיכולוגיית הגשטאלט ומסביר את הפקת והבנת המטאפורה כיכולת התייחסותית לגירוי.

המושג שילוב integration מתייחס ליכולת להביא ביחד אלמנטים שונים ונפרדים בכדי ליצור ישות חדשה השונה מהאלמנטים המרכיבים אותה.

סקינר הציג מודל יחודי ב-1957 המסביר את הופעת והבנת המטאפורה באופן פשוט למדי על ידי המודל של ההכללה בו כל מילה משתייכת לקבוצה של מילים אחרות המתייחסות אליה באופן אסוציאטיבי כלשהו. הוא לוקח את הדוגמא של eye ומונה מילים אחרות מאותה קבוצה כמו אדם, אליפטי, חלק ועוד. אותן מילים מופיעות גם בקבוצת המילים אליה מילה כמו needle משתייכת ובזכות הזוהות בין כמה מהמילים המשתייכות לשתי הקבוצות, מטאפורה כמו eye of the needle מתאפשרת. סקינר טוען שאין כאן מקום לביטוי של המטאפורה כנוצרת על ידי הדובר אלא מדובר במנגנון שליטה הפועל על בסיס של הכללות.

תפיסות אחרות מתייחסות להבנת המטאפורה בתוך השדה של זכרון סמנטי. הבנת המטאפורה היא בעיית הבנת משמעות המתייחסת למידע הקשור למרכיבים השונים של המטאפורה. הבנת המטאפורה דורשת את היזכרותם של פיסות מידע אלו. המבנים בו מאורגנות פיסות מידע אלו, יחד עם היחס שבין שני מרכיבי המטאפורה, המנשא והנושא, הוא שיקבע את האופן בו הן תתפקדנה. כל חלק של המטאפורה נתפס כשייך למבנה לשוני אחר שעשוי להיות מאורגן באופן אסוציאטיבי, חזותי, היררכי או אחר. נשאלת השאלה -

מהו האופן בו שני מבנים יגיעו להלימה כלשהי בכדי לאפשר את התיווך היוצר את המטאפורה?

לשם כך מוזכר המושג של זיכרון אפיזודי. ההקשר הבלשני והחזוץ בלשני של המטאפורה משמעותיים להבנת הדרך בה היא תתפקד. הקשר זה חשוב בכדי להבין את הדרך בה שליפת מידע מהזיכרון ארוך טווח, שהוא אחד מהמימוניות המשמעותיות ביצירת המטאפורה, מתפקדת ביצירת זיווג הדימויים שיוצרים את המטאפורה. כיוון ששליפת המידע מזיכרון ארוך הטווח היא מרכזית, הקשרים אפיזודיים הם חלק חשוב מהתנאים המאפשרים את יצירת המטאפורה.

ישנן ארבע גישות אותן מתארים מחברי המאמר בכדי לתאר את תהליכי יצירת מטאפורות בשפה: תהליך המבוסס על דימויים חזותיים, אסוציאציות מילוליות, יצוגים מופשטים וקידוד כפול.

הגישה הראשונה מתבססת על היכולת השפתית להבין חוויות מופשטות ועל כך שהתפיסה החושית עצמה מתבססת על הפשטה. היכולת למלל את שאינו מילולי נתפסת כבסיס ליצירת ולהבנת מטאפורות. גם בגישה זו ההקשר שבו נמצאים הנושא והמרכבה של המטאפורה משמעותי ביותר. גישה זו מתבססת על מחקרים אמפיריים המדגישים, או מפריכים, את חשיבותו של הדימוי החזותי עצמו במערך המטאפורי. כך נדמה מתוצאות חלק מהמחקרים שככל שהדימוי החזותי דומיננטי יותר במטאפורה כך היא נעשת ברורה יותר יותר במשמעותה. מחקרים אחרים מפריכים זאת.

התמונה הכללית המתבהרת בגישה אמפירית זו היא שהשימוש התכוף במטאפורות קשור ליכולת לעשות שימוש עמוק ומהיר יותר בשליפת מידע וביכולת לתייג באופן מילולי תופעות שאינן מילוליות.

הגישה השנייה, המתבססת על אסוציאטיביות מילולית ומתבססת על כלל הדימיון הסמנטי, מניחה שהבנת המטאפורה מתבססת על היכולת לקשר בין האסוציאציות שהיא מעלה. ככל שהמרחק הסמנטי בין נושא המטאפורה למנושא המטאפורה גדול יותר, כך תקשה הבנת המטאפורה. גישה זו נבחנה גם היא אמפירית והתגלו קשיים במבנה הלוגי שלה כאשר סדר המילים בהמטאפורה הוחלף כך שנושא המטאפורה הפך למנושא.

הגישה השלישית מציעה שההתליך המעורב בהבנת מטאפורות הינו תהליך מופשט המתבסס על חוויה אפקטיבית (רגשית) למול הייצוגים המתוארים במשפט. הייצוגים המופיעים במטאפורה הינם בעל בסיס תרבותי משותף מעוררים חוויה אפקטיבית דומה מספיק בכדי ליצור את ההבנה הנדרשת לתפעולה של המטאפורה.

מחקרים התומכים בגישה זו מצביעים על הקשר בין שני מרכיבי המטאפורה, הנושא והמנושא, כמייצר ייצוגיות מסוימת אותה ניתן לנתח על פי קריטריונים סמנטיים שונים כמו אפשרות לפירוש, דימיון רכיבים ועוד. ככל שהייצוגיות גבוהה יותר, המטאפורה נתפסת כמשמעותית יותר. מודל זה מציע קירבה ראשונית בין חלקי המטאפורה שלכאורה חולקים כבר מההתחלה ייצוגיות מסוימת המאפשרת להם לתפקד כמטאפורה היוצרת משמעות חדשה שאינה ניתנת לייצוג על ידי כל אחד מהמרכיבים. גם כאן החשיבות היא ביכולת של הזיכרון לשלוף את האסוציאציות הקשורות לכל אחד מהרכיבים. התהליך המשמעותי הוא היכולת לזהות את הקשר המופשט בין שני הרכיבים המהווה גשטאלט בפני עצמו, כלומר שלם שהוא יותר מסכום כל מרכיביו.

הגישה הרביעית מחברת בין הגישה החזותית לגישה האסוציאטיבית. החיבור הקוגניטיבי בין שתי הגישות שכל אחת מהן מייצגת פונקציה מנטלית אחת הוא המאפשר את תהליך ההבנה של המטאפורה. בהכללה ניתן לומר שהפונקציה החזותית מופקדת לכאורה על מידע הקשור לאובייקטים ואירועים בעוד שהפונקציה האסוציאטיבית מופקדת על מידע שפתי. שתי הפונקציות פועלות כל אחת בנפרד והן אוטונומיות אולם מתפקדות גם כרשת

בה כל פונקציה מפעילה את רעותה (מטאפורה). מילים מעוררות דימויים ואירועים ממשים מעוררים ביטויים מילוליים.

על פי גישה זו, פעולתה של הפונקציה החזותית היא ביצירת מבני מדע מאורגנים ומאוחדים המקבילים לדרך בה העולם מציג עצמו בפנינו. פעולתה של הפונקציה המילולית מארגנת יחידות לשוניות נפרדות לתוך מבנים מילוליים עלילתיים. שילובן של שתי הפונקציות האלו מהווה את המנגנון הקוגניטיבי המעביר מידע חויתי רציף שהוא הכרחי ע"פ החוקרים להבנת המטאפורה.

הבנת הדרך בה המטאפורה מתפקדת מבוססת על הבנת יצירת הקשר שבין שני מרכיבי המטאפורה, נושא ומנשא, והסינתזה שביניהם, הבסיס.

ישנם כמה גורמים קוגניטיביים שיש להתחשב בהם כבכדי להבין כיצד פועל מנגנון זה: 1. השילוב בין הפונקציה החזותית והמילולית, שכ"א מהם הוא למעשה פונקציה עצמאית אך בעלת זיקה, מגבירה את הסבירות ליצירת הקשר, ground, בין שני מרכיבי המטאפורה. כיוון שהמידע המגיע בא משני מקורות, חזותי ומילולי, סבירות ההצלחה בין רכיבי השונים גבוהה יותר. אם נתחשב בהסבר הקודם לגבי היחס האסוציאטיבי בין מילים השייכות לאותה קבוצה, ונכפילו גם לגבי היחס שבין דימויים, ניתן להבין כיצד מידע המגיע ונתמך על ידי שני מקורות יפיק תוצאות קוגניטיביות טובות יותר. כל זה מתבסס על מחקרים אמפיריים מגוונים. 2. דימויים מילוליים הנשענים על דימויים חזותיים נטענים "טוב יותר" בזיכרון ולכן השימוש בהם במטאפורות "מתקבל" טוב יותר. "תמונה אחת שווה אלף מילים". 3. דימויים חזותיים מאפשרים גמישות רבה יותר בזיכרון. 4. המנשא משמש כלי שדרכו נוח יותר לעכל את הנושא של המטאפורה כך בדימוי הראשון, המרכבה של ליקוי החמה יוצרת דימוי חזותי שדרכו יתן להבין משהו על אופיה של מטאפורה.

במאמרו של בויד, What is "metaphor" a metaphor for?, הוא מציע כמה אפשרויות להבנת המטאפורה. הראשונה, גישת החלופה, מתארת את המטאפורה כברת משקל זהה

לכל משפט כלשהו. בתוך גישה זו הוא מציין תת גישה מיוחדת, גישת ההשוואה, שעל פיה המטאפורה מתפקדת כמילה, או מילים נרדפות או כאנלוגיה. גישה שלישית מתוארת כגישה האינטראקטיבית, בה המטאפורה מתפקדת על ידי כך שהיא מכנסת לנושא המטאפורה אסוציאציות המגיעות על ידי שיתוף מושא במשפט המטאפורי.

בויד בודק את הטענה שאנו עושים שימוש במטאפורה באותם מקרים בהם אין אנו יכולים לעשות שימוש בשפה מדעית מדויקת. השימוש במטאפורות מהווה חלק מכריע בהגיית וביטוי תיאוריות בתחומי המדע כאשר הן מתפקדות כ *catachresis*, כלומר הצגת מונחים שעד כה לא היו מוכרים.

הצלחת המטאפורה, משתמע מכך, חורגת מעבר לתחום פעולתה של המילה הנרדפת או האנלוגיה.

בויד שולל הנחה זו ומנסה לדייק ולומר שהשימוש במטאפורה הוא אחד מהכלים הרבים בהם הקהילה המדעית עושה שימוש בכדי להתאים את השפה האנושית למבנה הקוזאלי casual של העולם.

השימוש במטאפורות משמש כמצב לשוני היוצר התיחסויות מסמן-מסומן (אם נחרוג רגע ונעשה שימוש בשפתו של דה סוסיר) חדשות בעיקר במצבים בהם מהות הביטוי הינה מורכבת מריבוי יחסים.

הפרספקטיבה הפסיכואנליטית

בספרו *Metaphor: A Psychoanalytic View* מציע רוברט רוג'רס, פרופסור לספרות אנגלית בניו יורק, שהמטאפורה מהווה מהלך מנטלי המתבסס על שתי קטיגוריות קוגניטיביות: האחת מאופיינת כקונקרטי, תמונית, חושית, רגשית ואינטואטיבית והשנייה מופשטת, קונספטואלית, אנליטית, מעוכבת ונשלטת. בכדי להסביר את הדרך בה שתי

איגוד ישראלי לפסיכותרפיה

קטיגוריות אלו מתמזגות ויוצות את הסינתזה של המטאפורה, רוג'רס מציע את המודל הפרוידיאני של התפקוד המנטלי – התהליך הראשוני והשניוני כסטרוקטורה.

התהליך הראשוני מושתת על משאלות אומניפוטנטיות, מורכב מאוביקטים קונקרטיים ותמוניים, ומשתמש בסמלים באופן אסוציאטיבי ולכן פחות חשוף לשכל הישר, ללא שלילה ומוקדש לשרת כמכשיר לשחרור אנרגיה נפשית לא מרוסנת.

התהליכים השניוניים נענים לפקודות האגו שמווסת את האנרגיות הנפשיות הלא מרוסנות, מושתתים על ראציונליות ונענים לניתוח של השכל הישר.

שני תהליכים אלו, ע"פ רוג'רס, הם בעלי משקל דומה בשפה. הם פועלים ברמות שונות ומספקים מידע שונה בתוך השפה. למרות שלתהליכים הראשוניים אין יכולת לייצר שפה, הם אחראיים על יצירת מצבים אפקטיביים מסוימים שהתהליך השניוני לא היה יכול ליצור.

הדיאלקטיקה בין שני תהליכים אלו מקבלת את ביטוייה העשירים ביותר בשפה הפואטית ובשיאה במטאפורה.

ע"פ רוג'רס, חווית הקריאה של טקסט פואטי, דרך המנגנון של תהליך מהסדר השניוני, מעוררת אצל הקורא חוויות ראשוניות היוצרות את החוויה היצירתית, הרגשית והאפקטיבית העמוקה אשר בלעדיה השפה נותרת ברמה של משמעות דקדוקית-לוגית.

פרוייד עשה שימוש נרחב במטאפורות, שימוש המוכר בעיקר בעבודתו על חלומות. ניתן לחשוב על כמה איפיונים:

1. המטאפורות בהן השתמש פרוייד ממקמות אותו **בהקשר של ההיסטוריה של החשיבה** והמדע ממנה הושפע.

לדוגמא, פרוייד כתב: "אני מתכוון להציע שעלינו לדמיין את המכשיר הנושא את המנגנון הנפשי כדומה למיקרוסקופ או מצלמה, או משהו דומה". מטאפורה זו מראה את כיצד פרוייד הושפע בחשיבתו על ידי המהפכה התעשייתית והתפיסה המכניסטית סיבתית שהתפתחה בעקבות החידושים הטכנולוגיים של המאה ה-19. ניתוח המטאפורה עוזר לנו להבין את ההקשר האינטלקטואלי בתוכו הוא חשב ופעל.

דוגמא נוספת לשימוש במונחים שאובים מעולם זה: "החיבורים החדשים אותם נצא בניתוח החלום הם למעשה מעגלים חשמליים". מטאפורות אחרות בהן פרוייד משתמש, מטאפורות שאובות מתיאוריות אורגניות שונות, ממקמות אותו בהקשר פילוסופי-מדעי אחריו אפשר לעקוב עד למאה ה-15, ואולי עוד מוקדם יותר עד לאריסטו.

2. השימוש במטאפורות, אם נסתמך על מסקנותיו של רוג'רס, נועדו בכדי להסב את תשומת לב הקהל **כמנגנון רטורי**. ובכך מוצאים חיבור נוסף בין פרוייד לאריסטו. השימוש במטאפורות אורגניות, נועד בכדי לקרב את הקהל לרעיונות אותם הציג. פרוייד למשל עשה שימוש בגרמנית בכדי להציג את רעיונותיו בעלי היומרה המדעית לגבי מיניות ולא בלטינית כפי שהיה מקובל בקהילה המדעית של אותם ימים. באופן דומה, גם גליליאו הציג את רעיונותיו באיטלקית ולא בלטינית. השימוש במטאפורות נועד גם בכדי להגיע לקהל נוסף מעבר לקהילה המדעית אותה פרוייד ניסה לשכנע.

3. כיוון שפרוייד הציג תיאוריה שמטרתה חדשה, היה עליו להשתמש במטאפורה בכדי **לגשר על הפער בין המוכר לחדש**. רעיון זה מוכר גם מתחום המדעים כפי שכבר הזכיר בויד. פרוייד עושה שימוש נרחב ומודע במטאפורות ומעיר על כך גם בגלל הבנתו שרעיונותיו לגבי עבודת החלום מקבילים ותואמים את מבנה המטאפורה. בחלום, כמו גם במטאפורה, ישנו רעיון שלא ניתן לבטאו באופן ישיר. בחלום, רעיון מודחק מופרד מהמבנה העלילתי בו הוא נמצא ומופיע בעלילה אחרת המסווה לכאורה את התוכן האסור.

באופן מקביל כך גם במטאפורה שיוצרת מנשא חדשה לנושא אותו הדובר מנסה להעביר בכדי ליצור משמעות חדשה.

כמה מהמונחים שפרוייד טבע ביחס לחלום יכולים לסייע להבנת הדרך בה המטאפורה מתפקדת. המונח עיבוי condensation למשל. בחלום כמו במטאפורה, אלמנט אחד במשפט או בחלום יכולים להכיל בתוכם ריבוי של נושאים הנדחקים לתוכו. כמו במטאפורה: הרקולס הוא אני – כאשר זו מתייחסת לחלום של פרוייד בו הוא משתין על מושב האסלה בכדי לנקותו ומדמיין את עצמו כהרקולס הנמצא בארוות. פרוייד גם עושה שימוש דינמי במטאפורות, כלומר מחליפן "ומשפרן" לכאורה, ולא דבק במטאפורה מסויימת אחת, כדי לדייק יותר ויותר בהעברת המסר אותו הוא רוצה לבטא. גם בכך ישנה הקבלה לעבודת החלום, לעבודת פירוש החלום שעליה כתב פרוייד כעבודה של קילוף שכבות, שכבה אחר שכבה, באופן אינסופי, בכדי להגיע למימדים הלא-מודעים, מודחקים, של המשאלות הילדיות הטמונות בחלום.

המטאפורות משמשות את פרוייד ככלי עבודה וכתהליך של הבהרת הנושאים החדשים אותם הוא מבקש להציג. הוא לא מוותר על הצגת תהליך העבודה שלו כיוון שתהליך עבודה זה הוא לב החידוש האנליטי – עבודת הפרשנות בחלום ובטיפול.

השימוש במטאפורות מרובות כל כך ומגוונות כל כך, גם אם חלקן באיכות ירודה, הוא מטאפורה שלעצמה לטכניקה ולתיאוריה האנליטית אותה פרוייד ביקש להציג. העבודה הפרשנית אינה יכולה שלא להתפתח ולהתקדם לאורך מסלול שבו עליה לזנוח שלב מסויים בכדי להגיע לשלב מתקדם יותר. טענת האמת של התהליך המטאפורי הזו הינה מורכבת ומוצגת על ידי פרוייד כפאזל גדול שאף אחד מחלקיו אינו יכול להסגיר את השלם. כמובן שגם מטאפורה זו, של פאזל התמונות, הינה זמנית עד אשר תוחלף על ידי מטאפורות מוצלחות יותר, כפי שאכן קרה וממשיך לקרות בתהליך התפתחותה של המחשבה הפסיכואנליטית ויחסה לדיספלינות אחרות במאה השנים האחרונות, כולל תוכנית בין-תחומית זו.

עבודתו של בויד חוזרת ונהיית רלוונטית בו בכדי לחדד את ההבנה של השימוש במטאפורה ככלי תהליכי בהבנה של מושגים חדשים. בוייד טוען שבכדי שנוכל לעשות שימוש במילה כלשהי, עלינו להיות מסוגלים לדמיין את המסומן שלה, to refer. לכן, מטאפורות יכולות לתפקד בשפה גם כאשר הן אינן מובנות עד סופן אלא רק מצביעות אל הכיוון הכללי אליו אנו מנסים להוליך את השפה. ככל שמתקדמים, כך נעשת המטאפורה מדויקת יותר. המסמן יכול להיות לא מדויק לזמן מה אולם בכדי שההבנה תתחדד, על המטאפורה להשתכלל ולהתביית על רפרנטים חדשים.

4. פרויד השתמש במטאפורות בכדי ליצור רושם אחיד לגבי השינויים התיאורטיים שעבר מהמודל הטופוגרפי למודל המבני, למשל. המודל הטופוגרפי – לאמודע\ טרום מודע\ מודע המובל המבני – סתמי\ אגו\ סופר אגו איך עשה פרויד את המעבר בין התיאוריות? לשתייהן אותו מסומן - the mind. לא ניכנס לסיבות המדעיות לכאורה בגלל עשה פרויד את המעבר ממודל כזה למודל שני מלבד כך שהן מייצגות שתי תפיסות מנוגדות ביחס למוטיבציה נפשית ולכן לכאורה לא היו אמורות להוות רצף כלשהו. בעוד שהמודל הראשון הסתמך על החוויה הקלינית של פרויד של תיאוריית הפיתוי, המודל השני הסתמך על התיאוריה של הפנטזיה. איך נותרו שני מודלים סותרים אלו בתוך הגוף התיאורטי של הפסיכואנליזה?

פרויד עשה את המעבר הדיאכרוני בין שני המודלים על ידי הצמדות לשלושת סוגי מטאפורות בהן המשיך לעשות שימוש. מטאפורות דרך path, טקסטים וכתובה ואריגים. המודל המטאפורי של פרויד נשאר ללא שינוי. למרות שהתיאוריה שהוא הציע השתנתה, מושאי המטאפורות (המנשאים) עצמן לא השתנו ובכך אפשרו את המעבר התיאורטי הרדיקלי שביצע.

ביבליוגרפיה

- Bollas Christopher 1980, "Metaphor: A Psychoanalytic View",
International Review of Psychoanalysis, Vol. 7, pp. 117-118
- Boyd Richard 1989, "Metaphor and Theory Change: What is "metaphor"
a Metaphor for?"
- Edelson Jonathan 1983, "Freud's Use of Metaphor", Psychoanalytic Study
of the Child, Vol. 38 pp. 17-56
- Eder M. 1930, "Symbol-Metaphor", International Journal of
Psychoanalysis, Vol. 11, pp. 92-94
- Pavio Allan and Walsh Mary, "Psychological Processes in Metaphor
Comprehension and memory"
- Rogers Robert 1978, *Metaphor: A Psychoanalytic View*, Berkley, Los
Angeles and London: University of California Press.
- Wurmser Leon 1977, "A Defense of the Use of Metaphor in Analytic
Theory Formation", Psychoanalytic Quarterly, Vol.25, pp. 466-498

אוקטובר 2009
כל הזכויות שמורות.

איגוד ישראלי לפסיכותרפיה